

УДК 364.048

О.В. Заярнюк, ас.

Кіровоградський національний технічний університет

## Методи оцінки регіональних відмінностей стимулювання зайнятості інвалідів

Стаття присвячена дослідженню особливостей стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями на регіональному рівні. Автором запропоновані методичні підходи до оцінювання регіональних відмінностей стимулювання зайнятості інвалідів.

**методичні підходи, оцінювання, регіональні відмінності, зайнятість інвалідів**

**Постановка проблеми.** Побудова в Україні соціально орієнтованої держави, забезпечення конституційного права на працю вимагає створення умов для повноцінного суспільного життя осіб з обмеженими фізичними можливостями. Попри наявність гарантованих прав, законодавче забезпечення працевлаштування інвалідів, залучення їх до продуктивної праці залишається слабким місцем у нашій державі. Частка зайнятих дорослих інвалідів коливається в межах 13,7-16,0%. Водночас, за результатами соціологічних опитувань, проведених НДІ праці і зайнятості населення України, працювати бажає більшість дорослих інвалідів – 79,6% [1, с. 8].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Різні аспекти дослідження зайнятості населення висвітлено в роботах таких вітчизняних дослідників: С. Бандура, А. Колот, І. Кравченко, Е. Лібанової, В. Мандибури, І. Петрової, В. Петюха, В. Онікієнка, М. Семикіної, Л. Фільштейна.

Віддаючи належне наявному науково-практичному доробку з даної проблематики, потрібно відзначити, що багато проблем, особливо пов'язаних з працевлаштуванням осіб з обмеженою конкурентоспроможністю, в тому числі інвалідів, все ще потребують уваги науковців.

Розгортання фінансово-економічної кризи негативно впливає на стан ринку праці нашої країни, особливо загострюючи проблему працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями. У цьому зв'язку великого значення і актуальності набуває питання дослідження особливостей стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в розрізі регіонів.

*Метою* даної статті є висвітлення авторських методичних підходів до оцінювання регіональних відмінностей стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями.

**Виклад основного матеріалу.** Для виявлення особливостей стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями нами проведено аналіз показників, які, на наш погляд, найбільше відображають стан стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в регіонах України.

Для виконання аналізу ми ввели до розгляду відносні показники, до яких включили наступні:

$K1 = \frac{\text{„Кількість незайнятих інвалідів III групи”}}{\text{„Кількість вільних робочих місць для інвалідів”}}$ , од. – навантаження на одне вільне робоче місце з боку інвалідів III групи;

$K2 = \frac{\text{„Кількість працевлаштованих інвалідів за рік”}}{\text{„Кількість вільних робочих місць”}}$ , од. – співвідношення кількості працевлаштованих протягом року

інвалідів до кількості наявних вільних робочих місць;

$K3 = \text{„Кількість працюючих інвалідів”}, \text{ осіб} / \text{„Загальна кількість інвалідів у регіоні”}^1, \text{ осіб} - \text{рівень зайнятості інвалідів усіх груп у регіоні};$

$K4 = \text{„Кількість осіб, вперше визнаних інвалідами”} / \text{„Загальна кількість населення в регіоні”}^2, \text{ осіб} - \text{питома вага осіб, визнаних інвалідами протягом року в загальній кількості населення регіону};$

$K5 = \text{„Кількість інвалідів III групи”}, \text{ осіб} / \text{„Загальна кількість інвалідів в регіоні”}, \text{ осіб} - \text{співвідношення найбільш потенційно працездатних інвалідів і загальної кількості інвалідів у регіоні};$

$K6 = \text{„Кількість працюючих інвалідів III групи”}, \text{ осіб} / \text{„Загальна кількість інвалідів III групи в регіоні”}, \text{ осіб} - \text{рівень зайнятості серед інвалідів III групи в регіоні};$

$K7 = \text{„Кількість працюючих інвалідів I і II груп”}, \text{ осіб} / \text{„Загальна кількість інвалідів I і II груп в регіоні”}, \text{ осіб} - \text{рівень зайнятості серед інвалідів I і II груп у регіоні};$

$K8 = \text{„Кількість осіб, вперше визнаних інвалідами, які знаходяться у працездатному віці”} / \text{„Загальна кількість осіб, вперше визнаних інвалідами протягом року”} - \text{співвідношення інвалідів працездатного віку і загальної кількості інвалідів};$

$K9 = \text{„Кількість вперше визнаних інвалідами, для яких складені індивідуальні програми реабілітації”}, \text{ осіб} / \text{„Загальна кількість осіб, вперше визнаних інвалідами протягом року”}, \text{ осіб}.$

Мінімальне значення кожного з показників (крім  $K1$  і  $K4$ ) відповідає найбільшому порядковому номеру місця в рейтингу регіонів, максимальне – найнижчому.

$PP = K1 + K2 + K3 + K4 + K5 + K6 + K7 + K8 + K9$  – рейтинг регіонів України (сума значень показників): мінімальне значення  $PP$  відповідає найвищому рейтингу, максимальне – найнижчому.

Як свідчать дослідження (табл. 1), за рейтингом стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями у регіональному аспекті перше місце посідає Дніпропетровська область – 45 балів.

Отримані дані дозволяють виявити певні особливості, які стосуються ефективності стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями за регіональною диференціацією.

Так, Дніпропетровська область за показником  $K1$  і  $K2$  займає 1 місце, за показниками  $K5$  і  $K9$  – 2-ге,  $K3$  – 4-те,  $K7$  – 5-ту позицію серед 25 регіонів, за показником  $K4$  – 7-ме місце,  $K6$  – 9-те і  $K8$  – 14 позицію (табл. 2).

Останнє означає, що стан стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями даного регіону характеризується:

- найнижчим серед регіонів України показником навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян з інвалідністю III групи на одне вільне робоче місце для інвалідів (з розрахунку на одну особу з інвалідністю III групи, яка проживає в даному регіоні);

- найвищим показником співвідношення кількості працевлаштованих протягом року інвалідів до кількості наявних вільних робочих місць;

- високим рівнем зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями серед регіонів України (за цим показником область поступилася лише Донецькій, Запорізькій і Полтавській областям);

- середнім рівнем інвалідизації населення регіону (серед дорослого населення);

<sup>1</sup> Без урахування дітей-інвалідів віком до 18 років

<sup>2</sup> Доросле населення регіону у працездатному віці та віці, старшому за працездатний

- другим в Україні (після Донецької області) показником питомої ваги інвалідів III групи (тобто осіб з числа інвалідів з найменшою втратою працездатності і найбільшим трудовим потенціалом);

- середнім рівнем зайнятості серед інвалідів III групи (за цим показником область входить до першого десятка регіонів);

- високим рівнем зайнятості серед інвалідів I та II груп (попереду за цим показником лише Одеська, Київська, Харківська і Полтавська області);

- середнім рівнем співвідношення інвалідів працездатного віку і загальної чисельності осіб, вперше визнаних інвалідами протягом року (14 місце серед регіонів);

- високим рівнем охоплення інвалідів регіону індивідуальними програмами реабілітації серед осіб, вперше визнаних інвалідами протягом року (2 місце в рейтингу).

Таблиця 1 – Показники стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями за регіонами

№ п/п	Область	К1	К2	К3	К4	К5	К6	К7	К8	К9
1	Автономна Республіка Крим	185,5	2,023	0,11402	0,00388	0,07224	0,321	0,065	0,766	0,758
2	Вінницька	229,9	2,944	0,14103	0,00464	0,10074	0,299	0,076	0,664	0,476
3	Волинська	117,8	1,348	0,14002	0,00386	0,09740	0,328	0,074	0,901	0,927
4	Дніпропетровська	17,5	0,311	0,17945	0,00373	0,12896	0,371	0,098	0,811	0,978
5	Донецька	101,4	1,127	0,19736	0,00454	0,15583	0,384	0,085	0,866	0,934
6	Житомирська	525,1	8,255	0,15157	0,00429	0,09142	0,390	0,098	0,814	0,886
7	Закарпатська	61,9	0,480	0,11815	0,00346	0,07813	0,255	0,075	0,931	1,000
8	Запорізька	88,3	1,116	0,18366	0,00392	0,12797	0,424	0,098	0,784	1,000
9	Івано-Франківська	2479,7	27,818	0,13690	0,00344	0,10368	0,294	0,062	0,925	1,000
10	Київська	31,7	0,351	0,14426	0,00387	0,07546	0,433	0,103	0,725	0,739
11	Кіровоградська	112,0	1,846	0,12792	0,00379	0,08666	0,286	0,075	0,816	1,000
12	Луганська	88,2	2,063	0,13820	0,00384	0,10534	0,313	0,059	0,833	0,882
13	Львівська	216,7	1,401	0,14939	0,00425	0,12438	0,280	0,054	0,841	0,846
14	Миколаївська	115,3	1,742	0,13180	0,00436	0,10291	0,274	0,056	0,837	0,875
15	Одеська	95,1	0,842	0,14737	0,00420	0,06160	0,468	0,125	0,776	0,559
16	Полтавська	250,1	4,967	0,18229	0,00401	0,12465	0,428	0,100	0,808	1,000
17	Рівненська	308,5	5,562	0,14215	0,00387	0,11268	0,283	0,059	0,864	0,646
18	Сумська	92,4	1,607	0,15561	0,00322	0,11037	0,381	0,076	0,804	0,726
19	Тернопільська	53,2	0,806	0,13083	0,00378	0,08856	0,289	0,077	0,836	1,000
20	Харківська	80,5	1,159	0,16536	0,00340	0,10400	0,407	0,103	0,751	0,898
21	Херсонська	365,9	4,255	0,13591	0,00352	0,09803	0,282	0,073	0,866	0,874
22	Хмельницька	1553,7	21,391	0,12726	0,00504	0,09061	0,280	0,067	0,755	0,632
23	Черкаська	1761,3	20,125	0,13463	0,00376	0,09185	0,302	0,077	0,740	0,561
24	Чернівецька	6977,5	48,500	0,12446	0,00359	0,08557	0,278	0,070	0,885	1,000
25	Чернігівська	91,4	1,762	0,12483	0,00460	0,08234	0,330	0,068	0,764	0,928

Примітка: розраховано автором [ 2, с. 65, 70, 72, 83, 84, 94, 95] та [3]

Таблиця 2 - Рейтинг регіонів України за показниками стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями

№ п/п	Область	К1	К2	К3	К4	К5	К6	К7	К8	К9	РР
1	Автономна Республіка Крим	15	15	25	15	24	12	20	19	12	157
2	Вінницька	17	17	12	24	12	15	11	25	19	152
3	Волинська	14	9	13	12	14	11	15	3	5	96
4	Дніпропетровська	1	1	4	7	2	9	5	14	2	45
5	Донецька	11	7	1	22	1	7	8	5	3	65
6	Житомирська	21	21	7	20	16	6	6	13	7	117
7	Закарпатська	4	3	24	4	22	25	13	1	1	97
8	Запорізька	7	6	2	16	3	4	7	17	1	63
9	Івано-Франківська	24	24	15	3	10	16	21	2	1	116
10	Київська	2	2	10	13	23	2	2	24	13	91
11	Кіровоградська	12	14	20	10	19	18	14	12	1	120
12	Луганська	6	16	14	11	8	13	22	11	8	109
13	Львівська	16	10	8	19	5	21	25	8	11	123
14	Миколаївська	13	12	18	21	11	24	24	9	9	141
15	Одеська	10	5	9	18	25	1	1	18	18	105
16	Полтавська	18	19	3	17	4	3	4	15	1	84
17	Рівненська	19	20	11	14	6	19	23	7	15	134
18	Сумська	9	11	6	1	7	8	12	16	14	84
19	Тернопільська	3	4	19	9	18	17	9	10	1	90
20	Харківська	5	8	5	2	9	5	3	22	6	65
21	Херсонська	20	18	16	5	13	20	16	6	10	124
22	Хмельницька	22	23	21	25	17	22	19	21	16	186
23	Черкаська	23	22	17	8	15	14	10	23	17	149
24	Чернівецька	25	25	23	6	20	23	17	4	1	144
25	Чернігівська	8	13	22	23	21	10	18	20	4	139

Примітка: розраховано автором

Таким чином, заходи щодо підвищення ефективності стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями для Дніпропетровської області з урахуванням показника питомої ваги інвалідів III групи і того факту, що серед інвалідів III групи працює лише кожен третій, тобто 37,1% (для порівняння: в Одеській області – 46,8%; Київській – 43,3%; Полтавській – 42,8%; Запорізькій – 42,4%) мають бути спрямовані переважно на активізацію діяльності органів влади та стимулювання роботодавців щодо створення для осіб з інвалідністю нових робочих місць.

Аналогічно, для Кіровоградської області стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, передусім, повинно бути спрямоване на підвищення зайнятості інвалідів у регіоні в цілому та рівня зайнятості серед інвалідів III групи. За цими показниками Кіровоградська область займає відповідно 20-ту та 18-ту позиції серед регіонів України.

При цьому, очевидно, проблема полягає не у відсутності вільних робочих місць (за показником навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян з інвалідністю III групи на одне вільне робоче місце для інвалідів Кіровоградська область займає 12-те місце в рейтингу, тобто далеку від найгіршої позицію). З нашої точки зору, однією з найголовніших причин, які позбавляють осіб з інвалідністю стимулів до працевлаштування в даному регіоні є низький рівень заробітної плати. При цьому, безумовно позитивним явищем є високий рівень ефективності соціальних заходів стосовно стимулювання зайнятості інвалідів у даному регіоні. Так, у 2008 році рівень охоплення інвалідів регіону індивідуальними програмами реабілітації серед осіб, вперше визнаних такими протягом року склав 100,0%, що відповідає 1-шому місцю в рейтингу серед регіонів України.

Зроблене нами за результатами аналізу групування по регіонах України показало, що всі їх можна розбити на 4 групи.

Перша група регіонів характеризується задовільним стимулюванням зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями (45-80 балів), друга – середнім (81-115 балів), третя – складним (116-150 балів), четверта – критичним (151-186 балів) (табл. 3).

Таблиця 3 – Групування регіонів України за показниками стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями

Місце в рейтингу	Область	Сума балів рейтингу	Група
1	2	3	4
1	Дніпропетровська	45	I
2	Запорізька	63	I
3	Донецька	65	I
3	Харківська	65	I
4	Полтавська	84	II
4	Сумська	84	II
5	Тернопільська	90	II
6	Київська	91	II
7	Волинська	96	II
8	Закарпатська	97	II
9	Одеська	105	II
10	Луганська	109	II
11	Івано-Франківська	116	III
12	Житомирська	117	III

1	2	3	4
13	<i>Кіровоградська</i>	<i>120</i>	<i>III</i>
14	Львівська	123	III
15	Херсонська	124	III
16	Рівненська	134	III
17	Чернігівська	139	III
18	Миколаївська	141	III
19	Чернівецька	144	III
20	Черкаська	149	III
21	Вінницька	152	IV
22	Автономна Республіка Крим	157	IV
23	Хмельницька	186	IV

Примітка: розраховано автором

Стосовно останніх у рейтингу Вінницької, Хмельницької областей та Автономної Республіки Крим, то за показниками рівня зайнятості серед інвалідів вони займають останні позиції в рейтингу – відповідно 12-те, 21-ше та 25-те місця. Такий стан, на наш погляд, в АР Крим великою мірою пояснюється низькими показниками питомої ваги осіб з III групою інвалідності в загальній чисельності осіб з функціональними обмеженнями (24 місце серед регіонів). У Вінницькій області спостерігається високий рівень інвалідизації населення, високе навантаження не зайнятих трудовою діяльністю громадян з інвалідністю III групи на одне вільне робоче місце для інвалідів.

Таким чином, заходи по стимулюванню зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в першу чергу повинні бути спрямовані на створення спеціалізованих робочих місць для осіб з I та II групами інвалідності, особливо в Хмельницькій області і АР Крим. Водночас у Хмельницькій області необхідно активізувати зусилля стосовно залучення в економіку області трудового потенціалу осіб з III групою інвалідності, оскільки на сьогодні серед громадян цієї категорії трудовою діяльністю охоплені лише 28,0%. Для порівняння: в Одеській, Київській, Полтавській, Запорізькій, Харківській областях – більше 40%.

Крім того, слід звернути увагу на те, що області, які увійшли до IV групи рейтингу характеризуються високою питомою вагою інвалідів працездатного віку серед вперше визнаних інвалідами протягом року. У Вінницькій області серед вперше визнаних інвалідами в 2008 р. 66,4% осіб працездатного віку, в Хмельницькій – 75,5%, в АР Крим – 76,6%. Разом із тим, рівень охоплення інвалідів регіону індивідуальними програмами реабілітації серед осіб, вперше визнаних такими протягом року є низьким. Так, у Вінницькій області цей показник становить 47,6%, у Хмельницькій - 63,2%, в Автономній республіці Крим – 75,8%. Для порівняння: в Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Кіровоградській, Полтавській, Тернопільській, Чернівецькій – 100,0%

Таким чином, регіональна стратегія сприяння зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями в регіонах, де ситуація з працевлаштуванням інвалідів є найбільш складною, повинна передбачати заходи, спрямовані на активізацію зусиль

органів соціального захисту, місцевої влади стосовно сприяння зайнятості та самозайнятості цієї категорії громадян, стимулювання роботодавців щодо створення нових та збереження існуючих робочих місць для інвалідів.

**Висновки.** У цілому, розробка системи стимулювання зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями як на державному, так і на регіональному рівнях має враховувати особливості кожного регіону, ситуацію на регіональному ринку праці та містити певний набір форм і методів, дієвих у даному конкретному регіоні.

## Список літератури

1. Маршавін Ю. Робоче місце для інваліда / Юрій Маршавін // Праця і зарплата. – 2009. – № 26 (654). – С. 8.
2. Соціальний захист населення України у 2008 році // Статистичний бюлетень. – К.: Держкомстат, 2009. – 68 с.
3. Чисельність населення України за регіонами на 1 січня 2009 року [Електронний ресурс]. – доступний з <http://ukstat.gov.ua>

*О. Заярнюк*

**Методические подходы к оцениванию региональных отличий стимулирования занятости инвалидов**

Статья посвящена исследованию особенностей стимулирования занятости лиц с ограниченными физическими возможностями на региональном уровне. Автором предложены методические подходы к оцениванию региональных отличий стимулирования занятости инвалидов.

*O. Zajarnuk*

**Methodical approaches to estimation of regional differences stimulate employment of persons with disabilities**

The article is devoted to stimulating employment characteristics of persons with disabilities at the regional level. The author suggested methodical approaches to the estimation of regional differences in stimulation of disabled persons.

Одержано 23.11.09